

Tak božji človek se je usedel k mizi in je jedel kar naprej in naprej, dokler je sploh sedel, po celo uro in še dalje, jedel vse povprek, kar se dobi v laški kuhinji, ki je prav dobra in deli gostom zelo velike porcije! Kar se tiče tega izbornega teka, si je vsa Italija enaka; opazoval sem take mnogojede domačine prav tako na postaji Mestre poleg Benetk kakor v Rimu ali kje na jugu in v Siciliji ali med vožnjo. — Z malim zadovoljni so le tisti, ki pač malo imajo; tak človek se zadovolji s kosom rdeče melone in prgiščem „frutti di mare“, t. j. malih morskih živalic, ki se, nekako na olju pražene, snedo z luskinami in kostmi vred. No, če tudi tega ni, se uleže (vsaj Napolitanec) na hrbet pod kak prag in prespi lakoto, ako morda ni bil tako srečen, da je našel na tleh ogorek smodke.

Ko bi se mi mogli pečati tudi s posameznimi stanovi in njih nastopom in značajem, bi se še bolj odkrila resnica, da je Italija vzlic svoji enotnosti dežela kontrastov. A kontrasti izgube svoj znak abnormalnosti, ako se nam z lastnim opazovanjem vsakikrat odpre njih izvor.

(Dalje prihodnjič.)

Dolgove vračujem.

Luna srebrna na bisernem nebu
lučka je moja postala nocoj,
pri nji zdaj zlate cekine preštevam,
svetle cekine — pekoče solze . . .

S cekini dolgove svoje vračujem,
dolgove nekdanjih dni sreče,
katerim neveden zastavil
sem svoje goreče srce . . .

Avg. Strniša.

O rožah in o dekletu.

Bela, rdeča je gredica,
v rosni roži zlata kri —
kot kristalen dih čez lica
tiha radost plámeni.

Oj, ti dekle, roža moja,
naj poljubim te v srce,
ni brez tebe mi pokoja,
in s teboj mi je gorje.

C. Golar.

Jakobovo hudodelstvo.

Spisal Ivan Cankar.

z tistih krajev, kamor ne sije solnce, se je napotil Jakob, da bi se obesil. V tistih časih je bilo, ko so molčale tvornice, ko je pokrival prah silna kolesa in je tavallo tisoč delavcev ob belem dnevu po prašnih predmestnih ulicah.

V veži ga je srečal Jan, krojač. Obadva sta bila jetična, Jan in Jakob.

„Kam, Jakob?“

„Da napravim konec!“

„Čas bi bilo, čas bi bilo! Jaz pojdem jutri, mislim, če nocoj ne obležim . . . še tisto suknjo bi rad napravil.“

„Pa zbogom!“

„Zbogom in ne zameri, če sem ti storil kaj hudega!“

Še pogledala se nista, še v roko si nista segla in Jakob je šel.

Mračilo se je, živa je bila ulica. Jakob se je ozrl po temnih hišah, bolnišnicam in ječam podobnih, po jetičnih obrazih, po vdrtih očeh, in v srcu njegovem je bila misel, bolj žalostna kakor smrt.

„Koliko vas je zdaj, bratje moji v Kristusu in trpljenju, ki hodite z menoj? Procesija gre, dolga procesija, da je ne pregleda človek. Od vzhoda se vije do zahoda, črna procesija nesrečnih in ponižanih . . . glave klonijo, temena so s pepelom posuta, vrv visi okoli vratu . . .“

Pa je prišlo Jakobu na misel ob tej poslednji uri, da je svet velik in prostran in da so morda kraji, koder se ne vije črna procesija, kamor sije solnce, da odseva žarko iz oči.

„Pogledal bom tiste kraje, predno umrjem, pogledal bom, če res sije solnce . . . saj dado še hudodelcu viržinko, predno ga ukanijo za dušo . . . Tudi jaz bom kadil viržinko!“

In je krenil iz pustih ulic ter stopil na široko cesto. Svetle luči so gorele tam, svetli so bili obrazi, oči so se smejale.

Na smeh je bilo Jakobu.

„Glej . . . lačen sem bil, kruha sem prosil in so mi dali kamen, ribe sem prosil in so mi dali gada, jajca sem prosil in so mi dali škorpijona . . . Zdaj pa, ko bom že skoro sit na vekomaj, zdaj mi

kažejo rumen kolač. Celo dolgo življenje ugiblje človek: ali je kraj na svetu, kamor sije solnce? Sama tema, sam neprijazen mrak . . . In ko se oči zapirajo, da bi trudne zaspale, posije nenadoma solnce! Dolga leta v ječi vklenjen, po loki zeleni hrepeneč — in ko so noge slabe, ko je život bolan, počitka željan, ne svobode, se odpro duri brez potrebe . . .“

Na smeh je bilo Jakobu in zasmel se je naglas, da so se ozrli gosposki obrazi.

Pa je stopil predenj lep gospod v dolgi črni suknji, s črnim klobukom na glavi, tenke roke oblečene v svetle rokavice. Na zardem obrazu in na motnoveselih očeh se mu je poznalo, da je večerjal.

„Po smehu sem te spoznal, Jakob! Tako si se smejal, ko si bil otrok!“

Jakob se je zasmel še glasneje.

„Če bi vedel, ti lepi gospod, prijatelj moj, kako dobro si povedal, bi se smejal z menoj! . . . Stvar je namreč taka in razodenem ti jo po pravici: smejal sem se poslednjikrat pred petnajstimi leti; natanko petnajst let je, ne več, ne manj . . . Lepo kratkokrilo dekle, je šlo po cesti, ozrlo se je bogvekam, spoteknilo se je ob solnčnik in je padlo — takrat sem se zasmel, da se je razlegalo; dekle je stopilo k meni z zardelimi lici in solznimi očmi in mi je priložilo krščansko klobuto; pet let nato je bila moja žena; zdaj je jetična in bo kmalu umrla . . . No, kaj bi s tem? Da si me srečal včeraj, ne bil bi me spoznal; zakaj včeraj se še nisem smejal. Nocoj je stvar drugačna, nocoj se lahko smejem, drugim sem naložil svoje skrbi; en gumb imam v žepu, jutri bo pa Bog dal . . . Kaj misliš, kam sem se zdajle napotil?“

„Zdi se mi, Jakob, da si pijan!“

„Tudi pijan že nisem bil petnajst let; ne vina pijan, ne žganja; toda premisli malo, povej tistim, ki kratijo vinu pravico in čast: vsega hudega sem bil pijan vsak večer. Samo troje otrok imam, ampak ker so bili lačni in ker so jokali, sem jih videl šestero; kapljice nisem okusil, ampak zibalo se mi je pred očmi in jezik mi je bil težak; od daleč nisem videl žganja, pa so se mi noge ople-tale . . . Zbogom, prijatelj!“

„Kam?“

„Mrak je že, mudi se mi, še veje ne bom videl!“

Gospod ga je prijel za roko.

„Po pravici si govoril, Jakob, nič nisi lagal. Vsega hudega si pijan, ne vina; po lakoti dišiš, ne po žganju. Jaz pa sem vina pijan, ker drugače bi te ne bil spoznal in bi te še celo ne bil ogovoril na tej široki cesti in med temi spodobnimi ljudmi . . . Malo postoj in poslušaj: če si ti res tako mudi zaradi tistega obešanja, pojdi z menoj in šel boš v večnost, kakor gre svat na veselo ženitvanje. Ne jokaje, ne vzdihovaje — v smehu in plesu je treba, da prestopi človek prag!“

Tako sta šla in sta prišla v krčmo, lepšo kakor cerkev.

„Pij, Jakob!“

Jakob je pil. Njegove misli, prej lene in trudne, topo in pijano dremajoče za pečjo, sloneče v krčmi, so se nenadoma vzdramile, izpregledale so in so se začudile. Težka je bila glava, klonila je k mizi, misli pa so sfrfotale kakor metulji, frfotale so bogvedikam.

„Lepo je bilo nekoč, prijatelj . . . koliko je tega? Petnajst let je, se mi zdi. Tam smo stali, fantje brez misli in brez prihodnosti: ti si šel na desno, jaz na levo; ti si dosegel črno suknjo, jaz črno srajco; mene so vpregli v težki voz, ti pa si sedel vanj . . . Kdo bi tožil, čemu bi tožil? Jerman je samo eden, samo eden je bič; in smešno bi bilo, če bi voznik vlekel in tekel, konj pa švrkal . . . Ljuba duša, ti si voznik in jaz sem konj, ki so mu na stara leta noge odpovedale!“

Samo čašo vina je popil Jakob, oči pa so se mu nenadoma izbistrile, videl je bolj široko in bolj globoko nego kdaj poprej. Toda kar je videl, je bilo tako čudno nemirno, gibalo se je in zibalo, odskakovalo in padalo, izpreminjalo se neprestano. Njegov jezik ni bil več težak, toda govoril je hlastno in nerodno; misli niso bile dokončane, stavki ne celotni, v sredi prekinjeni in preganjeni.

„Tako, prijatelj gosposki: pet let nato je bila moja žena! Lepa je bila in rada me je imela; zdaj ni več lepa in tudi rada, mislim, da me nima več . . . zakaj me nima rada, ljubi gospod, to boš kmalu razložil . . . Ali si že bil v tistih krajih, kjer je bil nekoč moj dom? Težka megla visi tam pod nebom, vse do ceste, do tal; obrazi, telesa režejo to meglo, in megla sega pod obleko, já v lica, prijé se do pljuč, do krvi, do mozga . . . in glej, nenadoma so lica vdrta, ležé oči v globokih jamah, kloni telo, omahujejo noge . . . Ne hodi tja, tudi lepih deklet ni tam — prezgodaj se starajo, prezgodaj pomirajo . . . No, kaj bi ti tam? . . . Mlada sva še bila, ko sva se vzela; sedemnajst ona, dvajset jaz. Poročila sva se zjutraj navsezgodaj, zato ker sva šla peš v cerkev; tudi klobuka ni imela

sama in tudi ne svetle obleke; izposodila si je od prijateljic . . . na krilo je padla ob kosilu kaplja rdečega vina in plačala sva en gol-dinar; mislim, da je bilo preveč . . . Popoldne po svatbi sem šel jaz v tvornico, ona pa je šivala . . . Tako, moj gosposki prijatelj, se je godilo potem deset let: jaz sem hodil v tvornico, ona je šivala. Deset let . . . to je tako navadna, pusta beseda, kakor da bi rekel, recimo, deset požirkov vina . . . tebi so minila in komaj se ti pozna na brkih, komaj na zrelih očeh . . . tebi vesela minuta, meni trpljenje in groza brez nehanja!“

Gospod prijatelj je točil; gledal je na jetičnega obešenjaka z radovednim, nekoliko osuplim pogledom; ozrl se je včas po dekletih, ki so sedele za sosednjo mizo, in ni poslušal zelo natanko. Prijetni vinski duh mu je legel na misli, sladke so bile in hrepeneče.

„Poslušaj, lepi gospod . . . ali pa rajši nikar ne poslušaj. Kaj pripovedujem tebi? Sebi pripovedujem. Tudi obsojenec hudodelec ne sme govoriti ob poslednji uri . . . nego s plešastim spovednikom; jaz ne potrebujem spovednika . . . Lepa sva bila obadva in mlada in rada sva se imela; pa se pogledava čez deset let iz obraza v obraz: o Mara, Maša, Maruša, kaj si ti to? Kaj so to tvoje svetle oči, kaj je to tvoj žametni obraz, kaj so to tvoje ustnice? . . . O Jaček, Jakob, kaj si ti to? Kaj je to tvoj veseli obraz, kaj je to tvoj moški smeh? No, Bog vedi, in tako sva bila obadva plaha in obadva trudna in obadva bolna . . . In kakor sva bila trudna in bolna, se nama je prikazalo življenje. In kakor se je prikazalo, je izginila vsa moč in vsa radost ž njo . . . Nenadoma — kakor da se je vse podrlo in vse zvrnilo pred nama. In ljubezen — kam? In mladost — kam? Z drugačnimi očmi sva se gledala, z drugačnim glasom sva govorila, z drugačnimi besedami . . . Prej se je pripetilo, da sem sedel na tleh ter se lasal s svojim fantkom kodrolaskom — da si ga videl, prijatelj! Tudi on bo še nekoč — kaj je pravica, prijatelj? Umijva si roke: tudi on še pojde nekoč po tisti poti, ki jo hodim jaz nocoj! Oni dan je zajokal nenadoma; spal je mirno — pa se prestraši in odpre oči in zajoka . . . Kaj je zaslutil takrat, nebogljenček, kodrolasek? . . . No, zdaj se ne igram več ž njim na tleh, ne zibljem ga več na kolenih. Pomisli čudo: strah me je otroka, strah me je njegovih oči, ozrem se nanj in izpreleti me in pobegnem . . .“

„Ali kaj, vraga . . .!“ se je začudil in razsrdil gospod. „Kaj so te spodili iz tvornice? Pij, prijatelj, in govori krščansko!“

„Spodili? No, vrata so zaprli, pa je! Zdaj hodimo po svojih potih, kakor je pač Bog ukazal! Koliko jih je šlo včeraj? Sedem, se mi zdi: troje se jih je obesilo, dva sta se utopila, eden je ubil ženo, otroke in sebe — ta je bil najbolj vesten in korenit —, poslednji pa je šel, oropal je na cesti bogatega strahopetneža in se je smejal in se je dal vkleniti; ta je bil pameten, jako pameten in prebrisan: zdaj ga ne bodo spodili, zdaj mu ne bodo zaloputnili vrat pred nosom! . . . Vzrok: nesrečna ljubezen! Če bi šlo po tvojem, so se obešali, utapljali, pobijali otroke in ropali na cesti samo zaradi nesrečne ljubezni; o treh izmed tistih sedmerih so celo pisali: nesrečna ljubezen, ljubosumnost, to in ono, tako in tako . . . Jaz pa ti pravim, prijatelj, in prisegam: poznal sem človeka, ki je bil velik kadilec in je šel in se je utopil samo zategadelj, ker na nobenih stopnicah in v nobeni veži ni več našel najbolj ponižnega ostanka; nikoli pa nisem slišal iz poštenih ust in bi tudi nikoli ne verjel, da se je kdo utopil zaradi nesrečne ljubezni . . . Glej, jaz imam ženo in, če premislim do srca ter se izpovem brez hinavščine, jo imam rad, dasi je zdaj jetična, sitna in suha. Rad jo imam in gledam, obsojenec, kako umira pred menoj. Nekoč se je ozrla na otroka, ki je ihtel v kotu brez glasu, kakor ihte starci; in takrat sem videl, kako je šinila senca preko njenega obraza — in glej, senca je ostala in je bila zmerom temnejša. Jaz pa, ki jo imam rad, Maro, nisem stopil k nji in je nisem pobožal po tistem bolnem obrazu, temveč vztrepetal sem od srda in sem vzel klobuk in sem šel brez besede. Tako sem storil tudi nocoj, ko sem videl na postelji njen robec; na robcu je bila kri . . . in sem vzel klobuk in sem šel brez besede in se nisem ozrl ne nanjo in ne na kodrolaska, tudi ne na dekletci ubogi, ki bosta na cesti nekoč, duši nedolžni, ogoljufani že v materinem telesu . . . In sem šel — kaj ni to nesrečna ljubezen?“

Gospodu je bilo dolgčas, toda zgenilo se je tudi kakor sočutje v njegovem srcu. Peljal se je nekoč po pusti okrajni cesti in je slišal izgubljenega psa, ki je cvilil od lakote. Tako sočutje se je zgenilo v njegovem srcu.

„Pij in jej!“

Jakob se je ozrl po mizah, ugledal je od daleč rumen kolač.

„Kaj je tam?“

„Kolač je . . . kaj še nikoli nisi . . .? Prinesite sem!“

Jakob je objel kolač z obema rokama kakor otrok skledo.

„Kaj misliš,“ je rekel smehljaje, „koliko bi stal tale kolač, cel in okrogel, nerazrezan, kakor je?“

„Pet goldinarjev, mislim!“ je odgovoril gospod in se je tudi smehljajal. „Drage so v krčmi take reči!“

Jakob je držal kolač v objemu in se je tiho smehljajal, ustnice pa so se mu tresle.

„Kaj bi rekel kodrolasek, če bi ugledal nenadoma, tam na mizi . . . zaihtel bi, siromak, in bi si ne upal . . . Nesite stran! . . . Koliko si rekel? Pet goldinarjev? Glej, prijatelj, jaz sem se nocoj napotil veje iskat. In najbrž bi se ne bil napotil, če bi imel en goldinar v pesti; morda tudi samo eno krono. Bilo bi za večerjo, tudi še jutri za kosilo — in kaj se med večerjo in med kosilom še vse lahko pripeti! Morda bi bil prišel angel iz nebes — zgodilo se je, pisma pripovedujejo! Ali pa bi morda prišel blag človek — kaj ni več blagih ljudi na svetu? Zgodbe prisegajo! Ali pa bi se naposled zgodilo čudo in prodal bi med večerjo in kosilom še tisto malo krvi, kar je je ostalo v mojih rokah . . . En sam goldinar, ne pet! Tam pa leži — stopi in vzemi! — pet goldinarjev leži tam: lepa pečena skorja, z mandlji posuta, lepa rumena sredica, polna rozin! . . . Kaj je pravica, prijatelj!“

Gospod se je nasmehnil, toda vesel ni bil njegov smehljaj, tudi ne prijazen.

„Nisem jaz delal pravice, ne postav! . . . Prijatelj, kaj ne veš več, kaj sem ti rekel: če se ti zdi potrebno, da se napotiš v večnost, napoti se tja kakor svat in ne delaj kislega obraza ter tudi ne pripoveduj žalostnih zgodb! . . . Vesele kraje bi ti pokazal rad, pojdi z menoj!“

In sta izpila in sta šla.

Prišla sta v veliko dvorano, čudeno razsvetljeno. Sto korakov je bila dolga, sto korakov široka. Gosposka družba, vsa bela in svetlopisana, je sedela za pogrnenimi mizami, gledala visoko z galerij, izza pozlačenih okvirov. Pa se je vzdignilo zagrinjalo, zapela je vesela godba, skrita pred odrom, in na odru so zaplesale devoyke, v kratkih krilih, kakor zvezde bleščečih, vse gole do ramen, globoko do grudi in čudolepe.

Sedla sta in gospod je naročil drago vino. Odtod, odondod se je ozrl začuden obraz na Jakobovo zakrpano suknjo, na njegovo umazano srajco, na njegov obešenjaški obraz.

„Odkod ti? Od katere zvezde?“

Ko je Jakob točil, se mu je roka tresla; ko je gledal, so se luči zibale; ko je poslušal, ni razumel glasov.

„Kako ti je pogodi?“ se je smejal gospod.

„Kje je to? Kje sva?“ je jecjal Jakob.

In gospod se je smejal še glasneje.

„Kaj te še nikoli ni bilo tukaj?“

Samo pogledal je Jakob z motnimi, tiho začudenimi očmi.

„Ne pij, Jakob, ne pij preveč, drugače ne boš videl veje!“

Gospod se je smejal, zmerom boljše volje je bil.

„Poglej tisto žensko, Jakob! Kako se ti zdi? Ali je jetična ali ne?“

Globoko razgaljena, prešerna in lepa ženska je prišla mimo; ponujala je rdeče nageljne in pohotno razcvele rumene rože.

Jakob je gledal; pol bojazni, pol studa je bilo v njegovih očeh.

„Koliko stane ta ženska?“ je zajecjal. Gospod pa se je zasmejal grohotoma.

„Na vejo misli, Jakob, na vejo, ne pa na ženske! . . . To ni pet goldinarjev, kakor kolač, dragi moj . . . to je premoženje! Delaj eno leto in nič ne jej in nič ne pij, pa boš zmogel en poljub od tistih ust, ki se ti zdajle tako zaničljivo smehljajo!“

Jakob se je sklonil preko mize, gledal je srepo in plaho.

„Kaj se godi tam?“

Prešerna in lepa ženska je ponujala rožo gospodu, ki je bil star, plešast in rumen. Jakob je prijel za ramo gosposkega prijatelja, pogledal ga je in je pritisnil kazalec na ustna.

„Koliko?“ je vprašal rumeni gospod.

„En goldinar!“ se je sladko zasmejala gologruda gospodična.

Gospod je položil goldinar na mizo, vzel je rožo in je še poduhal ni.

S koščenimi prsti je stisnil Jakob gosposkega prijatelja za roko.

„En goldinar!“

„Ne nori! Zakaj bi ne plačal goldinarja?“

Jakob je na dušek izpraznil kozarec in lica so mu zardela.

„Ali si razumel? En goldinar! Ali veš, kaj je to: en goldinar?“

„Že si povedal, Jakob! Glej na oder!“

„Ne . . . tja glej, tja glej, kaj se tam godi!“

Jakob se je vzel na stolu, oprl se je ob mizo z obema rokama, obraz je bil bolj vdrt kakor kdaj, iz globokih jam so se lesketale oči.

Tisti plešasti, rumeni gospod je prijel goldinarsko rožo s palcem in kazalcem, zamahnil je dvakrat z roko in roža je zletela preko dvorane na tisto stran, kjer je sedelo mlado črno dekle v beli bluzi, z mogočno frizuro. Na tla je padla roža, prišel je natakár in jo je pohodil.

„Hudodelec! Hudodelec!“ je zakričal Jakob in je planil.

„Hudodelec!“

V tistem trenutku je stal poleg rumenega gospoda, stisnil ga je za vrat z obema koščenima rokama, tako da je gospod belo pogledal ter omahnil.

„Hudodelec! Ali veš, kaj je to? Ali veš, kaj je en goldinar?“

Zapenila so se rumenemu gospodu ustna, zasinjela so mu lica. Gosposki prijatelj Jakobov je trepetal, oziral se je, skrnil se je ter je pobegnil. Nato pa so prišli, pa so vklenili pijanega hudodelca in so ga gnali; s palicami in solnčniki so bili po kuštravi glavi, po upognjenih plečih . . .

To je bilo Jakobovo hudodelstvo.

Maksima.

Kaj mar mi tebe, sužni broj?
Naj drug te povelíča,
naj drug si vzame lavor tvoj,
ki silnim dušo biča!

In moja solnca, vi tolsti,
pravični knezi, niste;
jaz ljubim teme, ljubim dni:
trinoge in anarhiste!

Vladimir Levstik.

Mrak.

Kam tvojih senc korak,
ta tvoja plaha stopinja,
kam se objem tvoj razgrinja,
mehki poletni mrak?

Kam si želiš srcé?
Tiho strni peroti,
po nebeški poti
sanja pokojna gre!

Milan Pugelj.